

3. Гаспарян В.Р., Пятаков Е.А. Информационное обеспечение перевозок экспортно-импортных грузов как элемент логистического управления // «Инфраструктурное обеспечение коммерческой деятельности предприятий». – Ростов-на-Дону : РГЭУ «РИНХ», 2013. – С. 126-131.
4. Кудюкин А.А. Правовые аспекты морского агентирования. Учебно-методическое пособие. – Одесса : Феникс, 2013. – 262 с.
5. Указ Президента Украины № 44 от 19 марта 1992 года [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://jurconsult.net.ua/zakony/zakon_show.php?zakon_id=2057&dbname=laws_rus_1992
6. Закон «О внесении изменений и дополнений в Закон Украинской ССР «О предпринимательстве» от 15 октября 1992 года № 2697-XII [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://consultant.parus.ua/?doc=003PNF280F&abz=02777>
7. Цели и задачи деятельности Ассоциации морских агентств Украины АМАУ [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vseprosto.com/tseli-zadachi-amau/>
8. Закон Украины о лицензировании определенных видов хозяйственной деятельности от 1 июня 2000 года № 1775-III [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.profiwins.com.ua/legislation/laws/86.html>
9. Приказ Мининфраструктуры № 239 от 10 июня 2015 года [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://v-b.com.ua/news/view/1559/2014/08/20/>
10. Ярмолович Ю.Р. Оценка уровня принципала при заключении фрахтовых сделок. Судовождение, Сборник научных трудов. Одесса, 2012, – вып. 21. – С. 248-251.
11. Quality Standard [Electronic resource] – Mode of access : <https://www.fonasba.com/>

УДК 3321:(631.14:633.1)

Гашевса А.О.

*здобувач кафедри обліку, аудиту і управління фінансово-економічною безпекою
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

СТАН ВІТЧИЗНЯНОГО ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ

У статті обґрунтовано значення сучасного зерновиробництва, здійснено порівняння тенденцій виробництва зерна у сільсько-господарських підприємствах Дніпропетровської області і України в цілому. Проаналізовано динаміку врожайності зернових і зернобобових культур і виробництва зерна сільськогосподарськими підприємствами Дніпропетровщини і України. На основі аналізу виявлено основні напрями підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств зернового підкомплексу.

Ключові слова: зерновиробництво, зерно, урожайність, валовий збір, конкурентоспроможність.

Гашеева А.А. СОСТОЯНИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ЗЕРНОПРОИЗВОДСТВА И НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В статье обосновано значение современного зернопроизводства, проведено сравнение тенденций производства зерна в сельскохозяйственных предприятиях Днепропетровской области и Украины в целом. Проанализирована современная динамика урожайности зерновых и зернобобовых культур и производства зерна сельскохозяйственными предприятиями Днепропетровской области и Украины. Выявлены основные направления повышения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий зернового подкомплекса.

Ключевые слова: зернопроизводство, зерно, урожайность, валовой сбор, конкурентоспособность.

Gasheeva A.A THE STATE OF THE DOMESTIC GRAIN PRODUCTION AND IMPROVING ITS COMPETITIVENESS

The article substantiates the importance of modern grain production, a comparison of the trends of grain production in agricultural enterprises of Dnipropetrovsk region and Ukrain. Analyzes the current dynamics of productivity of grain and leguminous crops, and grain production by agricultural enterprises of Dnipropetrovsk region and Ukraine. The basic directions of increase of competitiveness of agricultural enterprises in grain subcomplex.

Keywords: grain production, grain yield, total yield and competitive ability.

Постановка проблеми. Питання підвищення конкурентоздатності та економічної ефективності зернового підкомплексу як основи для продовольчої безпеки країни стають нині все актуальнішими. Це зумовлено низкою причин. До основних із них можна віднести комплекс причин, що заважають повноцінному розвитку зернового підкомплексу: нестача насінневого матеріалу, низька врожайність (в порівнянні із західними аналогами), неплатежі за поставлену продукцію, брак якісної вітчизняної сировини для переробки, високий моральний і фізичний знос основних фондів, низький відсоток (порівняно із західними технологіями) виходу цільового продукту, неефективні і недостатні механізми державної підтримки та регулювання й інші проблеми.

Таким чином, актуальним є аналіз та оцінка перспектив комплексного розвитку виробництва зерна з урахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки регіону та країни загалом і підвищення

їх конкурентоздатності на внутрішньому і зовнішньому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми підвищення конкурентоздатності виробників зерна в Україні завжди привертала увагу багатьох вчених-аграрників. Значний внесок у вирішення зазначених проблем зробили М.Д. Безуглий [1; 4], М.В. Присяжнюк [1; 8], М.В. Зубець [1; 3], В.Я. Месель-Веселяк [1; 4; 8], П.Т. Саблук, М.М. Федоров [1]. Основний напрямок роботи з виробництва зерна у кожному регіоні, районі й господарстві, на думку цих дослідників, полягає в поглибленні спеціалізації і концентрації виробництва на всіх рівнях його організації; оптимізація структури посівів, освоєння науково обґрунтованих сівозміш; удосконалення розміщення зернових культур у напрямі поглиблення спеціалізації базових районів кожної області з виробництва зерна; оптимізація міжрегіональних потоків зерна і продуктів

його переробки в межах потреб у продовольчих та фуражних ресурсах інших регіонів та створення загальнодержавних і експортних ресурсів.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, що полягає в наступному: аналіз поточного стану виробництва зерна та визначення рівня конкурентоздатності сільськогосподарських підприємств у розрізі регіонів; визначення основних проблем, що стримують розвиток зерновиробництва та опрацювання шляхів підвищення конкурентоздатності виробників зерна.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системоутворюючим елементом аграрного сектора економіки і домінуючим сегментом сільськогосподарського виробництва України виступає зернове господарство як традиційна конкурентна галузь виробничої спеціалізації.

Зерновиробництво є багатоцільовою, функціональною і вагомою галуззю в економіці країни, займає особливо значущу нішу в розвитку економіки регіонів і є стратегічно важливим з позицій соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Україна належить до країн зі значними обсягами виробництва зерна. Виробництво зерна в нашій країні коливається від 24 до 63,9 млн. т. Валовий збір зернових і зернобобових культур в Україні постійно збільшується (рис. 1 Динаміка виробництва зернових і зернобобових в Україні). За останні десять років валовий збір зріс майже в 2 рази.

Рівень розвитку зернового господарства визначається насамперед обсягами виробництва зерна, що, в свою чергу, залежить від розмірів посівних площ, їх структури та врожайності.

У нинішніх складних економічних умовах та політичній ситуації (враховуючи анексію Криму та військові дії на території Донбасу) у 2015 році аграріями було зібрано 60,1 млн. т. зерна (рис. 1). Це при тому, що в 2013 році, за більш стабільної економіч-

ної та політичної ситуації, валовий збір зерна досяг 63,1 млн. т.

Зібрана площа зернових у 2015 році становила 14,7 млн. га, що на 1,5 млн. га та на 7,5% менше, ніж у 2013 році. Різниця припадає на територію окупованого Криму, а також на окремі райони Донецької та Луганської областей, де збір урожаю був неможливий з об'єктивних причин.

Коливання валових зборів зернових культур свідчить про нестійкість зернового виробництва, що обумовлюється прямими або непрямими впливами ґрунтових, кліматичних, організаційних та інших факторів. В останні роки простежується більш чітка залежність між погодними умовами та обсягами валових зборів зернових культур, що пов'язано зі зниженням інтенсивності виробництва зерна, використанням спрощених технологій, порушенням сівозмін, зниження використання мінеральних добрив і так далі, тобто з причинами, для нейтралізації дій яких потрібен певний проміжок часу.

Урожайність зернових і зернобобових культур протягом 2000-2015 рр. коливалася у межах від мінімального рівня 19,4 ц/га (2000 р.) до максимального – 43,7 ц/га (2014 р.), дещо знизившись до 41,1 ц/га у 2015 р. Так, наприклад, згідно з даними ФАО, середня врожайність пшениці у Франції становила 72,5 ц/га. Аналогічна ситуація і в кукурудзяному сегменті, світовий лідер із виробництва цієї культури – США – мав середню врожайність культури на рівні 99,7 ц/га, і це не найкращий показник. У той самий час в Україні досягнуто рекордного рівня врожайності в 64,1 ц/га. При цьому українські ґрунти вважаються одними з найкращих у світі, й на них можна отримувати набагато більші врожаї. Тому на сьогодні питання полягає в розвитку агротехнологій, а також у доцільності подальшого збільшення виробництва [6].

Рівень урожайності має вирішальний вплив на валові збори зернових культур, урожайність як показник є результатом впливу на культуру комплексу керованих і некерованих факторів. До перших відносяться технічні, технологічні, організаційно-економічні фактори, а до других – природні умови, які неможливо оптимізувати при сучасному рівні розвитку продуктивних сил.

Аналіз динаміки виробництва зернових і зернобобових культур в Україні свідчить, що зростання валових зборів зернових упродовж останніх десяти років відбувається не за рахунок збільшення посівних площ, а за рахунок збільшення урожайності зернових культур. Отже, можна говорити про інтенсифікацію зернового виробництва в Україні.

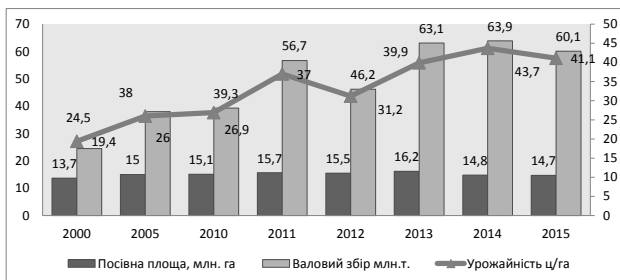

Рис. 1. Динаміка виробництва зернових і зернобобових в Україні, млн. т

Таблиця 1

Динаміка посівних площ у Дніпропетровській області в 2000-2015 рр., тис. га

Вид культури	Роки							2015 у % до 2000
	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Озимі зернові	281,9	418,6	589,4	570,1	364	609	574,1	203,65
пшениця	255,2	397	481,1	481,3	331,7	529,3	482,1	188,91
жито	21,6	9,1	2,8	2,7	3	4,2	3,2	14,81
ячмінь	5,1	12,5	105,5	86,1	29,3	75,5	88,8	1741,18
Ярі зернові	603,6	621,7	520,9	609,2	765,3	587,6	599,8	99,37
пшениця	6,9	13,4	3,6	5,3	7,5	2,9	3,6	52,17
ячмінь	319,5	354,9	264,1	248,2	262,1	208,1	200,9	62,88
овес	16	6,5	4,5	4,6	6,1	4,5	4,3	26,88
кукурудза	192,9	194,2	224,5	296,2	429,2	331,5	360,8	187,04

Джерело: обчислено автором за даними [6]

Загалом в Україні зернові і зернобобові культури в структурі посівних площ займають понад 50%. Найвища частка посівів припадає на зернові культури – 54,8% (14, 7 млн. га порівняно з 2000 роком, коли частка посівів становила 13,6 млн. га), технічні культури займають 31% (8,4 млн. га порівняно з 2000 роком – 4,2 млн. га), картопля і овочево-баштанні культури – 6,8% (1,8 млн. га проти 2,3 млн. га у 2000 р.), кормові культури – 7,4% (2 млн. га проти 7,1 млн. га у 2000р.).

Розглянемо стан і перспективи розвитку сільськогосподарства у Дніпропетровській області. Спеціалізується регіон на вирощуванні зернових, соняшнику, овочів, а також на м'ясо-молочному тваринництві.

Кліматичні умови та місце розміщення є сприятливим для ефективного ведення зерновиробництва. Дніпропетровщина має достатній ресурсний потенціал, який при належному застосуванні може дати значні прибутки.

Аналізуючи структуру посівних площ основних зернових культур Дніпропетровської області таблиця 1, можна констатувати, що за останні роки посівні площі суттєво збільшилися, так, наприклад, посіви озимих зернових збільшилися в 2 рази і становлять у 2015 р. 574,1 тис. га. За цей же період частка ярих зернових має тенденцію до зменшення. Так у 2000 р. посівні площі ярих ячменю становили 319,5 тис. га, а у 2015 р. – 200,9 тис. га.

Це пов'язано з низкою факторів (незадовільні попередники, недостатня кількість добрив, неякісна підготовка ґрунту), ярі зернові культури на фоні несприятливого гідротермічного режиму в період весняно-літньої вегетації в умовах Степу не забезпечують належного рівня врожайності та якості вирощеної продукції. Відповідно зменшуються посівні площі даного виду культур. Слід зауважити, що в структурі посівних площ частка кукурудзи залишається досить високою, всупереч вимогам агротехніки.

Загальний об'єм виробництва зерна залежить як від урожайності зернових культур, так і від площі їх посівів.

Аналізуючи динаміку об'ємів виробництва зерна в Дніпропетровській області, видно, що у 2015 році урожайність зернових культур порівняно з 2000 роком збільшилась на 8,7 ц з 1 га, що пов'язано зі збільшенням посівних площ. Також за досліджуваний період спостерігається тенденція до збільшення валових зборів, однак у 2013 році валовий збір досяг мінімальної позначки за останні 15 років. Слід відзначити значне коливання рівня урожайності зернових культур по роках, що означає значну залежність виробництва від різноманітних факторів (насамперед природних) і свідчить про застосування застарілих технологій виробництва зерна (табл. 2).

Загалом урожайність зернових культур коливається по роках. Так, найнижчий рівень урожайності зернових культур спостерігався в 2013 році, що

Таблиця 2
Динаміка об'ємів виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області

Роки	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т
2000	53,1	20,3	1571,4
2010	59,1	28,5	2908,4
2011	59,0	25,3	2708,6
2012	62,6	30,8	3456,1
2013	59,4	15,6	1554,3
2014	61,7	31,9	3710,3
2015	60,2	28,7	3317,8

Джерело: обчислено автором за даними [6]

пов'язано зі складними природними умовами, а найвищий – в 2014 році.

Вагомим фактором впливу на урожайність зернових культур є кількість внесення добрив (табл. 3).

З даних таблиці видно, що в 2015 році, порівняно з 2000 роком, скоротилося внесення органічних добрив під зернові культури на 2,8 т або на 24,32%. Це пояснюється скороченням поголів'я тварин в господарствах у зв'язку зі збитковістю галузі тваринництва. Поряд з тим, майже в 3,4 рази збільшилися застосування мінеральних добрив під посівні площі зернових культур в області. Це негативно позначилось на урожайності зернових культур. Тому господарства регіону повинні знайти можливості вносити добрива під зернові культури згідно встановлених норм.

Для докладнішого аналізу виробництва зернових культур у Дніпропетровській області розглянемо основні економічні показники рис. 3

Як показує аналіз, виробництво зерна в Дніпропетровській області є високоефективною галуззю АПК. Рентабельність виробництва стрімко зростає і в 2015 році становила 49,4%, що в 2 рази більше,

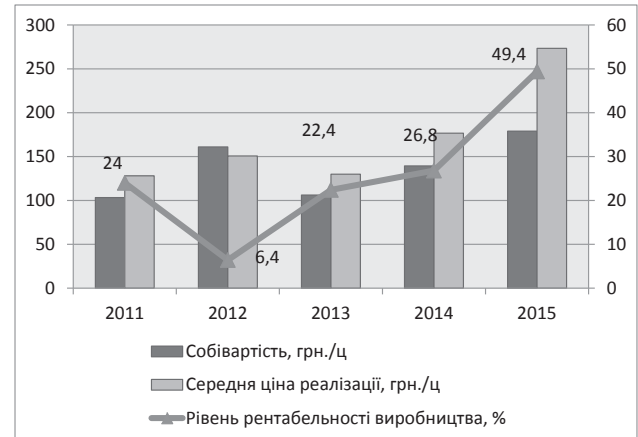

Рис. 3. Динаміка ефективності виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Дніпропетровської області

Таблиця 3
Внесення мінеральних та органічних добрив під зернові культури в господарствах Дніпропетровської області

Вид добрив	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Відхилення 2015 р. від 2000 р.	
								+, -	%
Мінеральні добрива, т/га	61	121	179	189	196	171	205	144,00	336,07
Органічні добрива, т/га	3,7	0,83	0,7	1,2	1	0,6	0,9	-2,80	24,32

Джерело: обчислено автором за даними [7]

ніж у 2011 році. Собівартість реалізації також має тенденцію до зростання. У 2015 році собівартість 1 ц реалізованого зерна становила 179 грн., що на 74% більше порівняно з 2011 роком. Аналогічно до собівартості змінюється й ціна продукції, оскільки існує попит, але зростання ціни продукції відбувається повільніше, порівняно зі зростанням собівартості. Середня ціна реалізації зернових в області у 2015 році порівняно з 2011 роком зросла на 114% і становила 273,4 грн/ц. Усе це вказує на те, що є добрі перспективи для дальшого розвитку зерновиробництва і відповідно перспективи для господарств, які займаються виробництвом цієї продукції [7].

За результатами аналізу, можна зробити висновки, що за досліджуваний період в Україні спостерігається суттєве скорочення рівня продуктивності зернових культур, що пов'язано, в першу чергу, з несприятливим ґрунтово-кліматичними умовами. Що й призвело до зниження урожайності.

Основними проблемами, які, на нашу думку, стримують конкурентний розвиток сільськогосподарських підприємств, є:

- зношена матеріально-технічна база господарств. Деякі види основних засобів зношені на 75-90%. Щорічні втрати від несвоєчасного збирання урожаю та неякісної роботи застарілої техніки сягають до 10%;

- використання традиційних технологій вирощування зернових культур з великою кількістю технологічних операцій;

- обмежений доступ до кредитно-фінансових ресурсів через їх дорожнечу. Відсоткові ставки коливаються на рівні 30-40%;

- високий рівень інфляції в економіці країни;

- відсутність регулювання НБУ курсу грошової національної одиниці;

- нестача оборотних засобів для ведення операційної діяльності. Внесення мінеральних добрив, засобів захисту рослин на рівні 40-60% потреби. Скорочення кількості технологічних операцій через економію на ПММ;

- монополізація посередницькими структурами основних збутових каналів зерна. Найбільші зернотрейдери, серед яких Нібулон, Альфред С, Топфер Інтернешенал, Серна, Луї Дрейфус Україна, ДПЗКУ, Кернел, Райз, Бунге, Каргілл, Агротрейд та інші, які експортують до 70-80% зернових культур;

- диспаритет цін на зерно та промислові вироби та продукцію (техніку, мінеральні добрива, засоби захисту рослин тощо);

- скорочення бюджетних дотацій на підтримку виробників зерна;

- переважно сировинне спрямування більшості виробників;

- нестача сховищ для зберігання зерна тощо.

Загалом усі проблеми зводяться до однієї – відсутність достатнього фінансового забезпечення підприємств. Нестача грошових засобів не дає можливості не тільки перейти на технологію No-till, але й оновити й оптимізувати склад машинно-тракторного парку.

Науковими установами розроблено і запроваджено у виробництво сучасні конкурентоздатні інтенсивні технології вирощування зернових культур з урожайністю зерна озимої пшениці 80-100 ц/га. У цих технологіях, поряд із застосуванням традиційних добрив, буде використовуватись побічна про-

дукція попередників як органічних добрив, а також сидеральні добрива. При обробці ґрунту будуть використовуватись наукові розробки з мінімізації, вологозбереження, суміщення операцій шляхом застосування комбінованих агрегатів, а також технології прямої сівби [5].

Конкурентоздатність підприємств зернового сектору проявляється у доступі до кредитно-фінансових ресурсів, застосуванні інноваційних зразків техніки, впровадженні ресурсозберігаючих технологій вирощування культур, розвиненій логістиці, наявності власних елеваторних потужностей, наявністю підприємств, які займаються експортом як власного, так і придбаного зерна.

Для вирішення цих проблем необхідне застосування ряду заходів.

Запровадження системи мінімального і нульового обробітку ґрунту зменшить шкідливий вплив на ґрунт, викиди в атмосферне повітря. Перевагами вказаних ресурсозберігаючих технологій є зменшення кількості одиниць наявних машин та механізмів, водночас збільшення частки потужних та надпотужних видів техніки, використання залишків культур (соломи, сіна тощо) у вигляді органічних добрив.

Для забезпечення функціонування та подальшого розвитку зернового комплексу необхідно забезпечити стабільне державне фінансування галузі [5].

Одним з напрямків підвищення фінансового забезпечення виробників зерна є запровадження механізму заставних та інтервенційних закупок зерна у розмірі 18 млрд. грн. Аграрним фондом України.

Відсутність переробних потужностей у виробників зерна (первинних ланок) та збут за низькими цінами дає можливість розвивати не власну виробничо-переробну базу, а прибутки підприємствам-посередникам, які займаються не тільки експортом сировини, а й реалізацією готової продукції.

Вирішення наведених проблем надасть можливість не тільки підвищити рівень прибутковості вирощування зернових культур, а й змінити структуру збуту з сировинного напрямку на готову продукцію, що підвищить фінансову міцність та конкурентоздатність аграрних підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М.В., Саблук П.Т. та ін.]; за ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Безуглий М.Д. Сучасний стан реформування аграрно-промислового комплексу України / М.Д. Безуглий, М.В. Присяжнюк. – К.: Аграр. наука, 2012. – 48 с.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / редкол.: М.В. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 986 с.
4. Пріоритетні завдання аграрної науки України / [М.В. Зубець, В.П. Ситник, М.Д. Безуглий та ін.]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. – 32 с.
5. Програма «Зерно України – 2015». – К.: ДІА, 2011. – 48 с.
6. Сільське господарство України за 2014 рік: статистичний збірник / Державна служба статистики України; за ред. Н.С. Влащенко. – К.: Держаналіт-інформ, 2015. – 394 с.
7. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2015 рік / за ред. Почиталіної І.В. – Дніпропетровськ: Головне управління статистики у Дніпропетровській області, 2016. – 150 с.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.